

Eduskunnan hallintovaliokunnalle

Lapin hyvinvointialueen asiantuntijalausunto

HE 109/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025

Teema: Hyvinvointialueiden rahoitus

Hyvinvointialueiden rahoitus ja valtion toimenpiteet

Toiminnan alusta alkaen hyvinvointialueille siirtyi velvoitteita ja kustannuksia enemmän kuin rahoitusta. Tämä on keskeisin syy hyvinvointialueiden suuriin alijäämiin. Valtion myöntämä yleiskatteinen rahoitus ei nyt alkuvuosina riitä lakisääteisten palveluiden tuottamiseen. On jo aivan selvää, että suurin osa hyvinvointialueista ei kykene kattamaan vuosilta 2023 ja 2024 kertyviä alijäämiä vuonna 2026 ilman merkittävää lisärahoitusta ja/tai vaarantamatta riittävien sosiaali- ja terveystalouden palvelujen sekä pelastustoimen palvelujen järjestämisvastuun toteutumista.

Vaikka hyvinvointialueiden rahoituksen euromäärä kasvaa edellisvuodesta talousarvioesityksen mukaan n. 2,2 mrd. euroa, rahoitus on edelleen riittämätön alkuvuosien alijäämän kattamiseen. Suurin osa hyvinvointialueista on ajettu tilanteeseen, jossa joudutaan rikkomaan lakisääteistä alijäämän kattamisvelvollisuutta lakisääteisten palvelujen järjestämisvastuun toteuttamiseksi. Näin ei pitäisi oikeusvaltiossa olla.

Hallituksen esityksen mukaan siirtymätasaus vähentää hyvinvointialueiden vuoden 2025 rahoitusta n. 67 M€. Lapin hyvinvointialueen alijäämästä on n. 60 % kertynyt siirtymätasauksesta, joka leikkaa Lapin hyvinvointialueen rahoitusta seuraavasti:

vuosi 2023	54,7 M€	310 €/asukas	61 % alijäämästä
vuosi 2024	52,9 M€	300 €/asukas	59 % alijäämäennusteesta
vuosi 2025	49,4 M€	280 €/asukas	
vuosi 2026	44,4 M€	252 €/asukas	
vuosi 2027	39,1 M€	221 €/asukas	
vuosi 2028	28,5 M€	161 €/asukas	

Siirtymätasaus perustuu siihen, että Lapissa kunnat ovat käyttäneet sosiaali-, terveys- ja pelastuspalveluihin vähemmän rahaa kuin hyvinvointialueen laskennallinen rahoitus pohja edellyttäisi. Osa Lapin kunnista on kyennyt hoitamaan sote-palvelunsa kustannustehokkaasti, mutta taustalla on myös huomattavia puutteita lakisääteisten velvoitteiden noudattamisessa.

Mikäli Lapin hyvinvointialue olisi saanut laskennallisen valtionrahoituksen täysimääräisenä ilman siirtymätasausvähennystä, alijäämä vuodelta 2023 olisi noin 202 €/asukas eli alle hyvinvointialueiden keskiarvon, joka oli 240 €/asukas. Todettakoon, että suurin hyötyjä siirtymätasauksesta on Helsingin kaupunki, joka sai siirtymätasauslisää 172 M€ vuonna 2023. Ilman siirtymätasausa Helsingin alijäämä

vuodelta 2023 olisi ollut 217 €/asukas, mutta siirtymätasaus nosti Helsingin 44 €/asukas ylijäämäiseksi.

Asiakasmaksujen muutoksia ei tulisi vähentää etukäteen hyvinvointialueiden rahoituksesta. Asiakasmaksujen vähentäminen etukäteen heikentää entisestään hyvinvointialueiden mahdollisuuksia kattaa alijäämiään ja tasapainottaa talouttaan. Mikäli kuitenkin päädytään siihen, että asiakasmaksujen muutokset vähennetään etukäteen hyvinvointialueiden rahoituksesta, vähentämisessä on laskennallisesti huomioitava asiakasrakenteen vaikutus kertyvään asiakasmaksujen korotukseen, koska mm. väestörakenne heijastuu maksukattojen ja luottotappioiden määrään.

Mahdollinen asiakasmaksujen vähentäminen etukäteen rahoituksesta kohtelee hyvinvointialueita epätasapuolisesti: mitä korkeampi palvelutarvekerroin alueella on, sitä enemmän alueelle kohdistuu terveydenhuollon palvelutarpeen kriteerin kautta jakautuvaa valtion rahoituksen vähennystä.

Hyvinvointialueiden rahoituksen pienentäminen mm. henkilöstömitoituksen ja hoitotakuun muutosten perusteella ei todennäköisesti vähennä hyvinvointialueiden kustannuksia yhtä paljon kuin rahoitusta leikataan. Tämä heikentää entisestään hyvinvointialueiden mahdollisuuksia kattaa alijäämiä nykyisen lainsäädännön edellyttämässä aikataulussa.

Hallituksen esityksessä osoitetaan hyvinvointialueiden rahoituslain mukaista valtion lisärahoitusta 1 M€, joka on tarpeen sosiaali- ja terveystalouden ja pelastustoimen palvelujen turvaamiseksi, jos rahoituksen taso muutoin vaarantaisi perustuslaissa turvattujen sosiaali- ja terveystalouden tai perusoikeuksiin liittyvien pelastustoimen palvelujen järjestämisen. Lisärahoitukseen ehdotettu nimellinen määräraha osoittaa sen, että hyvinvointialueiden rahoituslain mukainen lisärahoitus ei todellisuudessa ole lainkaan väline hyvinvointialueiden rahoitusvajeen kattamiseen lakisääteisten velvoitteiden huolehtimisen mahdollisesti vaarantuessa.

Hyvinvointialueiden investoinnit ja lainanottovaltuus

Valtioneuvosto ei ole myöntänyt vuodelle 2025 lainanottovaltuutta yhdellekään hyvinvointialueelle eikä HUS-yhtymälle. Hyvinvointialueet ja HUS-yhtymä voivat hakea muutosta lainanottovaltuuteensa. Tällä hetkellä käytössä oleva lainanottovaltuusmenettely on jäykkä ja vaikeuttaa investointien suunnittelua pitemmällä aikajänteellä. Lainanottovaltuuteen liittyvät investointien laskentaperusteet ovat tulkinnanvaraisia, mikä vaikeuttaa investointisuunnitelmien laadintaa ja investointirahoituksen riittävyystarkastelua. Jo aloitetun investoinnin mahdollisesti tarvitsevan täydentävän rahoituksen saaminen on työläs ja ehdollisuudessaan epävarma prosessi.

Lainanottovaltuuksiin liittyvä vuosittainen seuranta ja lainanottovaltuuden ajallinen rajoittuneisuus aiheuttavat lisätyötä investointien toteuma-aikataulujen muuttuessa.

Investointeja vastaavat sopimukset on otettu huomioon lainanottovaltuuden määrittelyssä. Tämä on kuitenkin käytännössä johtanut siihen, että lainanottovaltuuden arvioinnissa keskitytään liiaksi pieniin yksityiskohtiin. Tavoite rajoittaa ns. kilpavarustelua on perusteltu, mutta sitä ei edistä esim. yksittäisten kopiokoneiden tai kotipalveluautojen leasing-sopimusten listaaminen ja tarpeellisuuden arvioiminen.

Arvio hyvinvointialueiden tuloista ja menoista (painelaskelmat)

Hallituksen esityksessä kohdassa 9.3. Arvio hyvinvointialueiden tuloista ja menoista todetaan: ”Ennusteeseen liittyy useita riskejä. Alueiden menot voivat kasvaa ennustettua nopeammin esimerkiksi hintojen nopeamman nousun tai henkilöstön palkkakilpailun vuoksi. Henkilöstöpula vaikeuttaa alueiden toimintaa ja vaikka se toisaalta vähentää henkilöstökuluja, se toisaalta lisää palveluiden ostoja ja palkankorotuspaineita.” On hyvä, että riskejä arvioidaan ja tuodaan esille. Riskinä olisi syytä tuoda esiin myös se, että hyvinvointialueiden kustannukset eivät todellisuudessa alene samassa määrin kuin rahoitusta leikataan. Riskeiksi on ministeriöiden arvioinneissa nähty myös, että kehysvaraus jälkikäteistarkistukseen ei ole riittävä, uudistuminen ei toteudu riittävän nopeasti, väestön yhdenvertaisuus voi vaarantua ja alueiden taloudellinen kehitys on eriytymässä, koska suurin osa alueista ei todennäköisesti pysty täysimääräisesti kattamaan alijäämiään säädetyssä ajassa.

Lapin hyvinvointialue

Jari Jokela
hyvinvointialuejohtaja

Anne Räisänen
talousjohtaja

Sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa annetun lain 9 § mukaan vireillepanossa ja asian muussa käsittelyssä vaatimuksen kirjallisesta muodosta täyttää myös viranomaiselle toimitettu sähköinen asiakirja. Viranomaiselle saapunutta sähköistä asiakirjaa ei tarvitse täydentää allekirjoituksella, jos asiakirjassa on tiedot lähettäjältä eikä asiakirjan alkuperäisyyttä tai eheyttä ole syytä epäillä.